

A klasszikus magyar hegedűjáték kezdetei: A Viotti-Rode-Böhm Iskola

A klasszikus magyar hegedűjáték kezdetei az egykori pesti hegedűtanár, Böhm József nevéhez kapcsolódnak. Ha tudni szeretnénk, milyen hegedűs hagyományokra épült Böhm híres bécsi iskolája, meg kell ismernünk Viotti és Rode életét és művészetét, akik Pugnani révén közvetlenül kapcsolódtak Corelli és Vivaldi iskolájához. A hegedűjáték történetének francia kutatója, Marc Pincherle így ír erről „Le Violon” (Párizs, 1966) című könyvében, amely magyar fordításban is megjelent (lásd a könyv 71. oldalát.): „Az erőt sugárzó, heves temperamentumú Gaetano Pugnani tüzes előadásmódja tanítványánál, Viottinál talált folytatóra. Pugnani a hegedűtörténet legragyo-
góbb láncolatának tagja: Corelli, Somis, Pugnani, Viotti – ez utóbbi művészetének folytatója Böhm József, majd Joachim.” Kövessük hát nyomon ennek a „királyi” családfának a történetét, majd ismerkedjünk meg Viotti, Rode és Böhm iskolájával.

ARCANGELO CORELLI (Fusignano 1653–1713) tanítványa:

Pietro Locatelli (Bergamo 1695–1764) és Francesco Geminiani (Lucca 1687–1762)

CORELLI ÉS ANTONIO VIVALDI (Velece 1678–1741) tanítványa:

Giovanni Battista Somis (Savoy-Piedmont 1676–1763)

SOMIS (piemonti iskola) tanítványai:

Giuseppe Tartini (Pirano 1692–1770)

Jean Marie Leclair (Lyon, 1697–1764)

Gaetano Pugnani (Turin 1731–1798)

PUGNANI tanítványa:

Giovanni Battista Viotti (Fontanetto da Po 1753–1824)

Giovanni Battista Viotti

GIOVANNI BATTISTA VIOTTI

„Szó ami szó, Viotti ámulatba ejti a hallgatót; de még sokkal többet is tesz ennél – érzelmeiket ébreszt, lelket lehel a hangokba, szenvedélyével rabul ejti az embert” – írta róla a Morning Chronicle 1794 március 10-én, egyik londoni koncertje után. A hegedűjáték egyik kiemelkedő fontosságú alakja volt. Neki köszönhető, hogy Corelli hegedűs hagyománya a 19. századi francia hegedűiskolában folytatódott. Chappell White a Grove lexikonban említi, hogy „a legnagyobb hatású hegedűs volt Tartini és Paganini között.” Hegedűjátékának és műveinek romantikus, briliáns hangvétele a 19. század muzsikájának részévé vált.

Margaret Campbell „The Great Violinists” (1980) című könyvéből sok érdekes részletet tudunk meg Viottiról, aki Fontanetto da Po-ban született. Édesapja kovács és amatőr kürtös volt. Először egy vándor lantostól tanult hegedülni, és gyermekkorában az a szerencse érte, hogy Alfonso dal Pozzo della Cisterna herceg vette pártfogásába, és saját fia mellé vette tanulóháznak. A családdal együtt lakott mindkét fiú, akik Pugnani növendékei lettek. Pugnani Somisnál tanult, aki Corelli tanítványa volt. 1775-ben Viotti a királyi kápolna zenekarának tagja lett Turinban. „Öt éven keresztül ült az első hegedű utolsó pultjá-

nál, és egyike volt azoknak, akik a legkevesebb fizetést kapták a zenekarban” (Grove lexikon). Ennek az időszaknak a vége felé történt, hogy Pugnani európai turnéra vitte Viottit, és saját növendékéként mutatta be a közönségnek. Előbb Svájcba mentek, majd Drezdába és Berlinbe, és a sikereknek köszönhetően a turné további állomásai Varsó és Szentpétervár voltak. Szentpétervárott Nagy Katalin cárnő – aki közismert volt arról, hogy szívesen támogatta fiatal embereket – elhalmozta ajándékokkal, és megpróbálta rábeszélni, csatlakozzék az udvari zenekarhoz. De a hölgyek kevésbé vagy egyáltalán nem játszottak szerepet Viotti életében, és a cárnő ajánlatát azzal hárította el, hogy nem kedveli az ottani éghajlatot. Szentpétervárról Londonba utazott. Itt sikeresen állta az összehasonlítást a korábban itt működő Geminianival, akit a legjobb hegedűsként tartottak számon azok közül, akik az európai kontinensről érkeztek ide. De a legnagyobb sikert Párizsban aratta 1782-ben. Ez a fellépés rögtön megalapozta vezető szolista karrierjét, amit csaknem két éven keresztül élvezett, mind a kritikusok, mind pedig a közönség részéről. Barátjával, a zeneszerző Cherubinivel házi koncerteket szervezett. Ezek a zenés összejevetelek váltak az akkori párizsi zenei élet központjává. Ekkor, minden különösebb magyarázat nélkül, váratlanul visszavonult a nyilvános

fellépésektől. Hogy ilyen titokzatos körülmények között, ereje teljében fordult el a szolista pályától, erre később sem találtak magyarázatot. Egy évvel később Marie Antoinette szolgálatába lépett Versailles-ban, és 1788-ban, Provence grófjának támogatásával briliáns olasz operai évadot szervezett a Théâtre de Monsieur-ban. De ez a vállalkozása sem bizonyult hosszú életűnek, és további tervei az 1789-es forradalom miatt összeomlottak. De az udvari szolgálat sem változtatott Viotti demokratikus felfogásán. Egyszer, egy Versailles-ban rendezett privát koncert alkalmával, amikor éppen egyik saját művét játszotta, zavaró esemény jött közbe, amely élénk suttogást váltott ki a meghívott vendégek körében. A morajlás, hogy „engedjétek utat a hercegnek” a későn érkező d’Artois herceg jövetelét adta hírül. Viotti erre abbahagyta a játékot, hóna alá vette hegedűjét, és elhagyta a szalont. Ráadásul – igen tisztelt elődjétől, Corellitől eltérően, aki egyszer az Ottoboni palotában került hasonló helyzetbe –, minden kérés ellenére sem jött vissza. 1790-ben, egy másik esetben Viotti elfogadta ugyan a felkérést egy jótékonyági koncertre, amit egyik barátja ötödik emeleten lévő lakásán tartottak, de megjegyezte: „Játszom, de csak azzal a feltétellel, ha a közönség feljön ide – elég sokáig kellett lealacsonyodnunk hozzájuk, de az idők azóta megváltoztak”. Amikor a főurak megmászta a lépcsőket, azt látták, hogy az egyetlen elhelyezett díszítmény egy Rousseau-mellszobor volt, akinek demokratikus gondolataitól annyira félték, hogy hamvait Voltaire-ével együtt

eltávolították a Pantheonból. Amikor a Bourbon-monarchiát mintegy 23 évvel később visszaállították, titokban még ezektől a földi maradványoktól is megszabadultak. De a francia király és királyné letartóztatását követően Viotti mégis úgy döntött, hogy egyetlen fillér nélkül Angliába távozik. A viharos francia helyzet után Viotti élete Angliában zavartalanul telt, elfogadható körülmények között élt. A pódiumon aratott sikerei – főként a Hanover Square Rooms-ban (Londonban, a Hanover téren, „a királyné koncerttermében”) – egyre nagyobb számban vonzotta ide a befolyásos kultúra-rajongókat. Sokan mentek hozzá tanulni azok közül, akik a társadalmi ranglétra felső fokán álltak. Cambridge hercege volt a leghíresebbek egyike. A hercegi családdal fiatal tanítványa, Walter Chinnery révén ismerkedett meg, akivel életre szóló barátságot kötött. Chinnery a Kincstár alkalmazottja volt, felesége, Caroline pedig tehetséges zongorista. 1794-ben Viotti a Király Színházban működő Olasz Operatársulat ügyvezető igazgatója lett. 1798-ban a brit kormány alaptalanul meggyanúsította, hogy forradalmi szervezkedésben vett részt, és kiutasította az országból. Száműzetésében egy vidéki házat bocsátottak rendelkezésére a Hamburg közelében lévő Schönfeldben, ahol komponálással töltötte idejét, és levelezett szeretett ismerősével, Madame Chinneryvel. Itt írta az Op. 5-ös hegedűduót, amelynek címlapján ez áll: „Ez a mű annak a szabadidőnek a gyümölcse, amit a balszerencse okozott. A darab egyes részeit a szenvedés, a többit a remény íratta velem.” Amikor 1801-ben Napóleon került uralomra, lehetősége nyílt, hogy visszatérjen Angliába. De nem volt kedve a koncertezéshez, és Madame Chinnery támogatásával borkereskedést nyitott. A zenélés akkoriban nem volt jövedelmező foglalkozás. Többen, köztük Ludwig Spohr is szeretett volna nála tanulni, de legnagyobb bánatára Viotti elutasította. Amikor egyik vásárlója megkérdezte, miért fosztja meg hallgatóit attól az élvezettől, hogy hallják hegedülését, így válaszolt: „Azért tettem így, mert úgy láttam, az angolok jobban szeretik a bort, mint a zenét.” A kereskedés iránt több olasz kortársa is érdeklődést mutatott. Geminiani képekkel kereskedett, Clementi pedig a zongorakészítés révén vált vagyonos emberré. Mivel a borkereskedés nem hozott annyit, hogy megszabaduljon az anyagi gondoktól, 1802-ben Párizsba utazott, hogy visszakérüljön a zenei életbe, és előadja azokat a műveket, amelyeket Schönfeldben komponált. Viotti kiváló tanítvá-

nya, Pierre Baillot ezt írta erről a koncertről: „Hegedűjéből erőkifejtés nélkül, puhán, és mégis erőteljesen ömlött a hang. Az ihletett magaslatokra a legnagyobb hévvel érkezett fel. Hangja csodálatos volt: édes, azonban érces csengésű, mintha egy Herkules kezelné puha vonóját.” (Franz Farga: Geigen und Geiger, 150. l.) Később a párizsi Opera igazgatója lett, de ezzel sem volt szerencséje, és 1822-ben visszatért Londonba. Ebből az időszakból való mélységes szomorúságról tanúskodó feljegyzése, ugyanis 24 000 frankkal tartozott Madame Chinnerynek, aki a borkereskedés megalapozására adta neki kölcsön ezt az összeget. „Ha meghalnék, mielőtt ezt az adósságot ki tudnám fizetni, azért imádkozom, hogy pénzzé tudjam tenni mindazt, amim csak van a világon, és oda tudjam adni Madame Chinnerynek, vagy az örökösének...” Chinneryék házában halt meg 1824-ben, a Berkely Street-en. Viotti rendkívül érzékeny, sebezhető embernek tűnik, legalábbis ami a kockázattal járó, nyilvános szerepléseket illeti. Kortársai szerették, és ezen az sem változtatott, hogy a francia udvar már hanyatlóban volt. Egyik barátja szerint: „A természet egyszerű adományát még soha, senki nem ruházta fel ennyi értékkel...képzeletére minden hatással volt, minden őt ért benyomás a lelkéig, a szívéig hatolt, és meleg, gyengéd érzésekkel árasztotta el.” (The Strad, 1930, 25. l.) A kritika egybehangzóan dicséri nagyszerű vonókezelését. Az Allgemeine Musikalische Zeitung 1811. július 3-i száma így írja le a Viotti-iskola legfontosabb jellemzőit: „Elsősorban a hatalmas, erős, tökéletesen zengő hang; másodsorban az, hogy mindez erőteljes, átható erejű, éneklő legatóval párosul; a harmadik pedig a változatosság, a báj, a fény és árnyék megjelenése; ezek mind benne vannak játékában, rendkívül változatos vonókezelésének köszönhetően.” Viotti az elsők között volt, akik Tourte-vonót használtak, amely rendelkezett mindazzal a könnyedséggel, keménységgel és ruganyossággal, ami a régi vonókból hiányzott. Emiatt elődeivel szemben jelentős előnyre tett szert. Fétis szerint, amikor Viotti 1782 körül Párizsban volt, tanácsokat és útmutatást adott François Tourte-nak, aki megpróbálta tökéletesíteni a vonót. Bár rejtélyes módon, már fiatalon abbahagyta a koncertezést, a hangképzés és a zenei kifejezés terén így is a 18. század egyik legnagyobb hatású hegedűse maradt. Viottit nemcsak kora legnagyobb klasszikus olasz hegedűseként tartották számon, hanem a modern hegedűiskola megteremtőjeként, alapítójaként is. Zeneszerzőként termékeny volt ugyan,

de ebből a szempontból nem volt igazán eredeti. Egyike volt az első hegedűs komponistáknak, aki amennyire tudta, átvette Haydn szimfonikus formanyelvét, és az egymástól elkülönülő témák alkalmazásával tovább fejlesztette a hegedűverseny műfaját. Korunk örömmel fogadta, hogy művei ismét előadásra kerültek. Négy hegedűversenyének lemeze Menuhin, és a Menuhin Fesztivál zenekarának előadásában azt bizonyítja, hogy olyan zeneszerző volt, akinek a műveit túl sokáig mellőzték.

HÍRES VIOTTI-TANÍTVÁNYOK:

Rodolphe Kreutzer (1766 Versailles – 1831) Beethoven neki ajánlotta 9. hegedűszonátáját.

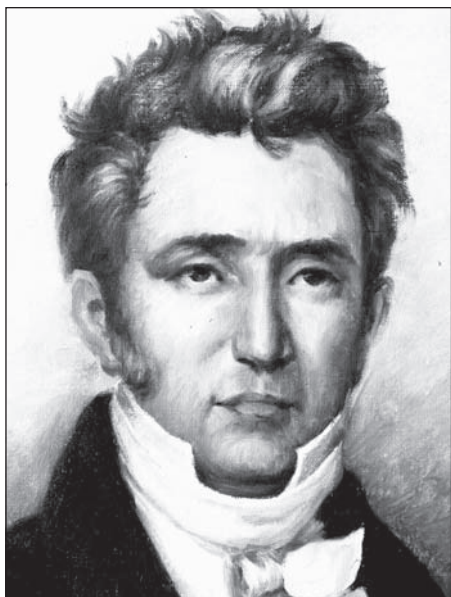
Pierre Baillot de Sales (Passy 1771–1842) Charles Dancla (1817–1907) és Francois Antoine Habeneck (1781–1849) hegedűtanára.

Pierre Rode (Bordeaux 1774–1830) Legkiválóbb növendéke Böhm József (1795–1867)

Friedrich Wilhelm Pixis (Mannheim 1786–1842). A prágai konzervatórium 1811-es megalapítását követően olyan jelentős hegedűsök kerültek ki tőle, mint Antonin Bennewitz, Otokar Ševčík, Karel Ondříček és Jaroslav Kocian.

PIERRE RODE (1774–1830)

Bordeaux-ban született. 1788-ban tanára Viottihoz küldte, aki el volt ragadtatva a fiú tehetségétől, és két évig tanította. Rode ezt követően hangversenyeket adott, több zenekarnak volt a koncertmestere, így a párizsi Nagyopera zenekarának is, ahol 1799-ig működött. 1795-től volt a párizsi konzervatórium tanára, amelynek felkérésére a szintén Viotti-tanítvány Rodolphe Kreutzerrel és Pierre Baillot-val 1802-ben közösen készítette el a konzervatórium hegedűiskoláját, a „Méthode de Violon”-t. 1800-ban Napóleon szólóhegedűsév neveztek ki. Turnézott Hollandiában, Németországban, Angliában és Spanyolországban is. 1804–1809-ig Szentpétervárott élt, és később hosszabb időt töltött Moszkvában is. Szentpétervárott Sándor cár szólóhegedűse lett 5000 ezüst rubel fizetésért. Ezért a cári udvarban és a Cári Színházban kellett szólistaként közreműködnie. Egyik hangversenykörútja során Brunswickban találkozott a német hegedűvirtuózzal, Ludwig Spohrral, aki annyira el volt ragadtatva játéktól, hogy utána éveken át próbálta felülmúlni előadasmódját. A cári udvarnál eltöltött öt év állandó feszültsége és az őt ért

Pierre Rode

intrikák állítólag sokat ártottak hegedűjátékának és egészségének. Streptococcus baktérium által okozott nyirok-fertőzést kapott, aminek következtében elerőtlenedett a jobb karja, és már nem működött olyan gyorsan, mint korábban – írta róla Bruce R. Schuenemana „The Search for the Minor Composer” című tanulmányában (1994). Egyre nyugtalanabb természetű lett. Amikor visszatért Párizsba, addigra Spohr szerint a hegedülése megromlott, „játéka hideggé vált, tele modorossággal”. 1828-ban volt utolsó fellépése Párizsban, amely csúfos kudarccal végződött. Utána már nem tudott rendbe jönni, és agyvérzés következtében hunyt el. Rode fénykorában igazi művész volt. Egyik bécsi látogatása alkalmával Beethoven neki írta utolsó (Nr. 10.) hegedű-zongoraszonátáját (1812, Op. 96). Mélyről fakadó muzikalitását jól tükrözik kompozíciói, amelyek igen jól illenek a hangszer természetéhez. Ebben felülmúlta legtöbb kortársát. 13 hegedűversenyt, számos kvartettet, variációs művet, hegedűduót komponált. Sok tanítványa volt. Bár utazó életmódja nem tette lehetővé, hogy hosszabb ideig egy helyen oktasson egyhuzamban, mégis voltak, aki rendkívül sokat profitáltak az időnként tőle kapott instrukciókból. Ilyen volt leghíresebb tanítványa, Böhm József, aki később Joachim Józsefet is tanította. „24 Caprice” címmel megjelent etűdjei ma is nélkülözhetetlenek a hegedűhang fejlesztése szempontjából. Oscar Shumsky, a kiváló amerikai hegedűs felvételt is készített ezekről. Hubay Jenőnek és Garay Györgynek köszönhetően Rode etűd-gyűjteményének – amelyben minden hangnemben található gyakorlatok – van-

nak magyar kiadásai is. Garay az 1959-ben megjelent kiadvány előszavában ezt írja: „Rode 24 Caprices című műve a hegedűtanítás egyik nélkülözhetetlen és pótolhatatlan pillére. Gyakorlatai – a szép zenei mondanivalón kívül – kiválóan alkalmasak a technika fejlesztésére. Az egyes gyakorlatok tanulási és előadási módja annyira magától értetődő, hogy külön metodikai magyarázatokra nincsen szükség. Szükségessé vált viszont, hogy ezek a kiváló gyakorlatok a mai technikai követelményeknek megfelelő újrendekkel és vonóhasználati jelzésekkel, magyar kiadásban is napvilágot lássanak.”

BÖHM JÓZSEF (Pest 1795–Bécs 1867)

Böhm József először édesapjától tanult hegedülni. Nyolc éves korában már fellépett Lengyelországban is. 1817-ben még pesti hegedűtanárként volt ismert, és 1819-ben kezdte meg nagyjelentőségű hegedűtanári működését a bécsi konzervatóriumban. Az első bécsi hegedűiskola jelentősebb képviselői Karl Dittersdorf (1739–1799) Anton Wranitzky (1761–1820) és Ignaz Schuppanzigh (1776–1830) voltak. Böhm József nagyszerű vonósnégyesének bécsi megjelenése előtt Schuppanzigh kvartettje mutatta be Beethoven vonósnégyeseit, Franz Clement (1780–1842) pedig Beethoven hegedűversenyét. A kor kiemelkedő bécsi hegedűsei között kell még említeni Joseph Maysedert (1789–1863), aki csak néhány esztendővel volt idősebb Böhmnél. Böhm Józsefet tekintjük a második bécsi hegedűiskola megalapítójának: az ő megjelenésével vált a bécsi konzervatórium az európai hegedűs kultúra kiemelkedő jelentőségű központjává. De ez nem csak Böhm kiváló muzsikusi és tanári működésének volt köszönhető, hanem annak is, hogy az akkori Ausztria-Magyarország sok tehetséges, fiatal hegedűst adott a konzervatóriumnak, amely a térség egyetlen olyan felsőfokú zenei intézménye volt, ahol európai szintű zenei képzés folyt. Waldbauer Imre a következőket írja erről. Az 1800-as évek elején hazai kulturális viszonyaink még nem tették lehetővé, hogy a magyar tehetségek hazájukban nyerjenek befejezett képzést. Közbevetőleg emlíjtük, hogy Böhm bécsi tevékenységének megkezdését követően már szinte a bécsi iskola „kihelyezett” magyar tagozatáról beszélhetünk, ami bőségesen kárpótolt bennünket az Európához történő kései felzárkózásért. A későbbi Európa-hírű hegedűiskolák: Joachim, Auer, Hubay és Flesch iskolájának sikerei

Böhm Józsefnek és magyar tanítványainak köszönhetőek. Közben, a 19. század közepétől Pesten is sokat tett a magyar hegedűsök fejlődéséért Ellinger Gusztáv (1811–1898), aki többek között első tanára volt Joachim Józsefnek és Grün Jakabnak. A hegedűjáték történetéről szóló munkákban – mely tudományt a németek, franciák, angolok nálunk jobban ápolták – a magyar hegedűművészet regisztrálása, kellő méltatása csak részben történt meg, hiszen minden nemzet szívesebben foglalkozik saját kultúrtörténeti érdemeivel. A magyar eredetű hegedűsök neve legtöbbször nem is magyar, hanem német. Viszont magyarországi születésű, magyar viszonyokból táplálkozó, magyar hegedű-hangérezék által „megérintett” hegedűsökről van szó, érkezzenek akár a hazai németiség vagy a zsidóság köréből. Mivel fiatalon külföldre kerültek, és működésük során a német nyelvet használták, sokan németnek könyvelték el őket. Megfigyelhető, hogy amíg a hazai németiség, és főként a zsidóság köréből való, tehetséges fiúk gyakran a hangszerjátékban mutatott kiváló előmenetelük révén igyekeztek érvényesülni, addig a kulturális környezetben felnőtt, másféle társadalmi beágyazottsággal rendelkező magyar fiatalok a biztosabb egzisztenciát jelentő, hagyományos foglalkozásokat részesítették előnyben. Mindenesetre tény, hogy a 19. század elején még nem alakult ki Magyarországon az a szélesebb értelemben vett polgári társadalmi környezet, amely éltetője lehetett volna egy komoly hangversenyéletnek. Hogy pontosan mikor tanult Böhm Rode-nál, ma már nehezen tisztázható. Valószínűleg már Rode első oroszországi útja alkalmával, 1808-ban találkozott vele. A 13 éves Böhm ekkor már jó hegedűs lehetett, ugyanis három évvel korábban, 1805-ben, egyik pesti hangversenyén már Rudolphe Kreutzer két hegedűre és brácsára írott versenyművét játszotta testvérelével, Ferencsel, és egy Mihalovics nevű műkedvelővel. Rode több alkalommal járt Pesten, és 1813-as bécsi tartózkodása idején kétszer is hangversenyezett nálunk, amiről az újságokban csak előzetes híradások jelentek meg. Waldbauer Imre munkája nyomán készült összeállításunkat Waldbauer „A magyar hegedűművészet és hegedűpedagógia fénykora” című írásának alábbi részletével zárjuk:

„Böhm Rodéval fennálló kapcsolata igen erős kellett, hogy legyen. Bizonyítja ezt maga Rode, aki összes tanítványai közül a legkiválóbbként gyakran említi. De bizonyítja a későbbi bécsi kritika is, mely részletesen számol

Böhm József

be Böhm csodálatosan fejlett s csakis Rodéhoz fogható jobb- és balkéz-technikájáról, gyönyörű, salakmentes hangképzéséről, plasztikus frazeológiájáról, mely a legnagyobb franciaakra, Kreutzerre és Rodéra emlékeztetett. 1816-ban már Bécsben, a Hofburgban találkoztunk Böhm névvel. Egy színelőadás felvonásközében Kreutzer egyik hangversenyművét és Fr. Weisz variációit adja elő. A „Wiener Modezeitung” számol be nagy sikeréről, és kiemeli és dicséri merészségét és lélekjelölését, mert a „művész a színpadon egészen elől s szabadon állott, nem egy kottaállvány mögött elrejtőzve.” Erre vonatkozik Hanslick megjegyzése, mely szerint Böhm az elsők közé tartozott Bécsben, aki kotta nélkül játszott, mely szokás csak Paganini példája nyomán kezdett gyakorlattá válni. Am Böhm nemcsak mint hangszerének elsőrangú virtuóza tűnik ki, hanem mint kiváló muzsikus és kamarazenesz. Pár héttel első bécsi operai szólószereplése után, az Oroszországba utazott Schuppanzigh (Beethoven hírneves első hegedűse) elárvult helyén, a „Römischer Kaiser” termében, kamarazene-sorozatát hirdet, melyen Haydn és Beethoven kvartettjein kívül a Romburg-fivérek műveit is propagálja. Játékával nemcsak eléri a magas bécsi kamarazene-kultúra színvonalát, hanem messze felülmúlja azt. Holz, Weisz és Linke egészítik ki kvartettjét, melynek későbbi rendszeres működéséről az egész sajtó, a közönség, a szerzők, sőt még Beethoven is egyöntetűen állapítják meg, hogy „így kell kvartettezni.”

Böhm 1819-ben lett a bécsi konzervatórium vezető hegedűtanára. Tanárként elért eredményei idővel messze felülmúlták előadói sikereit. Böhm kvartettjének második hegedűse egy idő után örök riválisa, a nála hat évvel idősebb Joseph Mayseder (1789–1863), a Wránizky által alapított régi bécsi iskola neveltje lett, „akinél szebben Haydn-t és Mozartot – Hanslick szerint – senki sem játszott”.

Joachim szerint Mayseder a formás játék, az ezüstös tisztaság és elegancia megtestesítője. Böhm ezekben hozzá hasonló, de ezen felül a mélység és szenvedély kedélyvilágának, a nagy emberi érzéseknek a költője. Mayseder Beethoven első hat kvartettjének még hivatott előadója, de az érettebb s a késői Beethovenműveknek már Böhm az igazi közvetítője, kinek interpretációját Joachim soha nem feledheti s eltörölhetetlen ideálként áll előtte még élete alkonyán is. Sajnos, nyilvános szereplésének igen korán véget vet szinte idegbetegségig fokozódó lámpaláza, mely miatt a hangversenyteremnek végérvényesen búcsút mond. Mayseder egyedül marad a porondon s Böhm teljesen a tanításnak szentelt életét, ő maga csak baráti körben zenél.”

Böhm József az új bécsi hegedűiskola megteremtője, és alighanem a 19. század legnagyobb hegedűtanára volt. Most röviden ismertetjük legjelentősebb növendékeinek pályafutását, külön figyelmet fordítva méltatlanul elfeledett magyar tanítványaira.

BÖHM JÓZSEF HÍRES TANÍTVÁNYAI:

Georg Hellmesberger (1800–1873)

Bécsben született. A konzervatóriumban Böhm növendéke, majd 1821-től tanársegédje. 1826-tól konzervatóriumi tanár, 1833–1867-ig professzor. 1830-tól a bécsi udvari opera koncertmestere volt. Tanította Joachim Józsefet és Hauser Mihályt is.

Heinrich Wilhelm Ernst (1814–1865)

Brünnben született. Böhm és Mayseder tanítványa volt Bécsben, majd világljáró művész lett. Legismertebb műve a fizs-moll hegedűverseny. „Ungarische Melodien” (Op. 22) című hegedűdarabjában (megjelent 1844–1851 között Lipcsében, a Breitkopf és Härtel-cégnél) Bihari Jánosnak az esztergomi hercegrímás beiktatására készített „Prímatis Magyar”-ját, Sárközy Kázmér „Lasú magyar”-ját (az 1825-ben Bécsben, „Tíz legújabb magyar tánc” címmel megjelent sorozat 7. számát), Szerdahelyi József népszerű „Mariskám..” kezdetű dalát, és Egresy Béni „Mézeshetek” (1844) című körmargyarjából az 1., 2. és 5. tétel dallamait dolgozta fel. Ezzel az eredeti magyar dallamok nyomán készült hegedűs kompozícióval 30 évvel előzte meg Sarasate „Zigeunerweisen”-jének megjelenését (1878). A „Prímatis Magyar” dallamára készített variációit ráadásként eljátszotta a pesti Vigadóban tartott, 1840. május 24-i hangversenyén is. A The New Grove lexikon írja róla (8. kötet, 306. l.), hogy „ügyelt a jó ízlésre még legvirtuózabb darabjainál is, mint például az Op. 22-es *Airs hongrois variés* esetében...”

Ridley-Kohne Dávid (1812–1892)

Veszprémben született, ahol Ruzitska Ignác volt a hegedűtanára. Már 12 éves korában sikeres fellépésekkel bizonyította tehetségét. Édesapja Bécsbe küldte, ahol Georg Hellmesbergernél és Böhm Józsefnél tanult. Ezt követően a bécsi Kärntner Theater zenekarának a tagja lett. Amikor 1837-ben Pesten megnyílt a Nemzeti Színház, hazatért, és legfőbb támasza lett Erkel Ferenc karmesternek. 1843-ban külföldre ment, beutazta Németországot, Olaszországot és Franciaországot. Két év hangversenyezés után tért vissza Pestre, és 1871-ig volt koncertmestere a Nemzeti Színház zenekarának. A Bánk bán bemutatóján ő játszotta az általa komponált viola d’amour szólót – amely Radnóti Miklós szerint a magyar operairodalom legköltőibb jelenete –, amit Erkel belevett az opera partitúrájába. Közel 10 éven át vezette a klasszikus kamarazenei hangversenyeket. Az Erkel által vezetett filharmóniai hangversenyek létrejötté elsősorban az ő érdeme. Számos művésznek volt a tanára, akikben mindvégig ébren tartotta a magyar zene iránti érzéket és szeretetet. Az Orczy-kormány 1870-ben történt hivatalba lépését követően Debrecenben kellett folytatnia működését. 1886-ban Huber Károly ideiglenes utóda lett a Zeneakadémián, Hubay Jenő kinevezéséig.

Jakob Dont (1815–1888)

Bécsben született. Böhm és Georg Hellmesberger tanítványa volt. Később a Burgtheater zenekarának, majd az udvari zenekarnak a tagja, és a konzervatórium tanára lett. „Gradus ad Parnassum” címmel megjelent etűdjei ma is nélkülözhetetlen részét képezik a hegedűoktatásnak. Amikor Auer Lipót 1856–1858 között Joseph Hellmesbergernél tanult a bécsi konzervatóriumban, Dont lakásában lakott, és ő alapozta meg a kis Auer hegedűtechnikáját.

Hauser Mihály (Miska) (1822–1887)

Pozsonyban született. Édesapja ismert hegedűs volt, Beethoven baráti köréhez tartozott. Mihály Pozsonyban, Matolay Józsefnél kezdett hegedülni. 1835-től Bécsben tanult Böhm Józsefnél és Joseph Maysedernél, zeneszerzésre pedig Conradin Kreutzerhez és Simon Sechterhez járt (téves adat, hogy Kreutzer francia hegedűművésznél tanult Párizsban). 1839-től Németországban, Skandináviában és Oroszországban turnézott, majd 1847-ben visszatért Pozsonyba, és folytatta zeneszerzés-tanulmányait. Ekkor Anton Rubinstein zongoraművésszel is fellépett Pozsonyban. 1850-ben Angliába ment, majd 1853-tól Kaliforniában és Dél-Amerikában koncer-

tezett. 1854. szeptember 15-én Ausztráliába utazott, ahol a nagyobb városokban lépett fel. 1858. július 15-én érkezett vissza Indián, Egyiptomon és Máltán keresztül Bécsbe. Az 1858/59-es évadban Ausztriában és Magyarországon koncertezett. 1860-ban ismét turnéra indult: játszott a török szultán udvarában, Konstantinápolyban, és sikerrel lépett fel Olaszországban, ahol II. Viktor Emanuel a Szent Mauritius és Lazarus Rend lovagjává emelte. 1861-ben Párizsban, 1864-ben Berlinben lépett fel. Utolsó nyilvános szereplésére 1874-ben került sor Kölnben. A virtuóz irányzat képviselője, játékát trükkös, bravúros megoldásokkal fűszerezte. Világjáró körútjáról írt könyve „Aus dem Wanderbuche eines österreichischen Virtuosen” címmel jelent meg Lipcsében (1858) két kötetben (lásd még: Sebestyén Ede „Egy magyar hegedűművész vándorlása négy világrészben”: A Zene, 1930). Éveken át hangversenyezett együtt Jenny Lind világhírű svéd koloratúrsopránnal. Legnépszerűbb művei: „Lieder ohne Worte für Violine” és „Rhapsodie hongroise” (Op. 43).

Singer Ödön (1830–1912)

Tatán született. Még alig volt hat éves, amikor családjával a fővárosba költözött, ahol Joachim és Grün első tanáránál, Ellingernél Gusztávnál tanult három éven át. 1840 áprilisában lépett fel először nyilvánosan, majd Böhm növendékénél, Ridley-Kohne Dávidnál folytatta tanulmányait Pesten, aki 1842-ben koncertkörútra vitte Magyarországon és Erdélyben. Bécsben Böhm József növendéke lett, zeneszerzésre Preyer professzor, a Stephanskirche orgonistája tanította. 13 éves korában nagy sikerrel lépett fel Pesten, majd két évet töltött Párizsban, ahol híres mesterekkel került kapcsolatba. 1846-ban a pesti Német Színház szólóhegedűse lett. 1851-ben kezdte meg európai turnéját. Drezdában, majd a lipcsei Gewandhausban adott koncertet, amely a Leipziger Allgemeine Zeitung szerint „ritka siker volt a Gewandhaus-koncertek történetében”. Koncertezett Németországban, Ausztriában és Hollandiában is. 1854-ben Liszt javaslatára a weimari nagyherceg udvari koncertmesterévé és kamaravirtuózává nevezték ki. 1861-ben Meyerbeer ajánlására a stuttgarti konzervatórium professzora lett. Nemcsak kiváló pedagógus volt, de Seifritz karmesterrel együtt nagy szerepe volt a sváb főváros zenei életének fejlődésében is. Különösen jelentős hegedűiskolája, a Seifritz-zel közösen szerkesztett „Grosstheoretisch-praktische Violinschule”. Ő vásárolta meg Ridley-Kohne nagyszerű Mag-

gini-hegedűjét, amely egy velencei családtól került Ridleyhez. 1903-ig volt a stuttgarti zenekar tagja.

Reményi Ede (1828–1898)

Világhírű hegedűművész, Miskolcon született. Pályafutását a Zenekar újság 1998/3, 1998/4 és 2007/2 számaiban ismertettük. Szintén itt adtuk közre unokaöccsének, Reményi Ferencnek „Reményi Ede életrajza” című írását 13 részben (lásd a Zenekar 2007/6 számát, valamint a 2008. és 2009. évi számokat).

Joachim József (1831–1907)

Köpcsenyben, Pozsony megyében született. Még alig volt hat éves, amikor Pestre került, ahol előbb Ellinger Gusztáv, majd Stanislaw Serwaczynski növendéke lett. Serwaczynski 1833–1838 között a pesti német színház koncertmestere volt, és később tanította a Joachimnál négy évvel fiatalabb Wieniawskit is. Joachim a hegedűjáték történetének egyik legnagyobb alakja. Pályafutását a Zenekar újság 2001. áprilisi, júniusi, októberi számaiban, valamint a 2004. júniusi számban – Joachim műveinek jegyzékével együtt – részletesen ismertettük.

Eduard Rappoldi (1831–1903)

Osztrák hegedűművész, tanár és karmester. Leopold Jansánál, Georg Hellmesbergernél és Böhm-nél tanult Bécsben. 1871–1877 között Joachim vonósnégyesében játszott Berlinben. A berlini Hochschule és a drezdai konzervatórium tanára volt.

Straus Lajos (1835–1899)

Pozsonyban született. Bécsben 1842–1848 között Georg Hellmesberger, majd Böhm növendéke volt. Konzervatóriumi tanulmányait követően, 1851–52-ben magánúton tanult tovább Böhm-nél. Játékát előkelő, művészileg csiszolt előadásmód jellemezte. Egy sikeres turnét követően, 1859-ben Frankfurtban lett koncertmester, majd Angliába ment, ahol 1865 márciusában lett a Londoni Filharmonikusok és a manchesteri Hallé Orchestra szólistája, valamint a londoni Academy of Music tanára, 1893-ban történt nyugdíjba vonulásáig.

Grün Jakab (1837–1916)

Ellinger Gusztávnál tanult Pesten, majd Bécsbe került Böhm Józsefhez. Tanulmányai befejezése után Lipcsében, Hauptmannnál részesült elméleti képzésben, és a weimari Hofkapelle tagja, majd ezt követően a hannoveri királyi zenekar szólóhegedűse lett. Utána két évig turnézott Hollandiában, Németországban, Angliában és Magyarországon. 1868-ban lett a bécsi opera szólóhegedűse, 1877-től pedig a konzervatórium tanára. Az 1860-as években gyakran lépett fel vonósnégyesével Pesten.

Bachrich Zsigmond (1841–1913)

Brácsaművész és zeneszerző. Zsámbokréten, Nyitra vármegyében született. Hangszeres tanulmányait Bécsben végezte Böhm Józsefnél. Később Bécsben lett karmester, majd Párizsban élt. Itt újságíróként és gyógyszerészként dolgozott, ugyanis nagybátyjának – aki a filozófia és kémia doktora volt – gyógyszerértára volt Párizsban, és akit betegsége miatt kellett helyettesítenie. 1869-ben tért vissza Bécsbe, ahol a Hellmesberger-kvartett brácsása lett, majd játszott Rosé vonósnégyesében is. 1869-1899 között a bécsi zeneakadémia tanára, valamint a Filharmonikusok és az Operaház zenekarának szólóbrácsása volt.

Berzon Károly (1842–?)

Sopronban született, és a Pest-budai Hangszegyleti zenedéből került Bécsbe, ahol Dontnál, Böhm-nél és Strauss Lajosnál tanult. Kezdetben a bécsi opera zenekarában játszott, majd Schaffhausenben és Dublinban lett koncertmester és tanár. Ezt követően Straus Lajos mellett volt koncertmester-helyettes Manchesterben, a Hallé zenekarban (adataink szerint 1878-ban már tagja volt az együttesnek), és játszott Straus kvartettjében is.

Csillag Herman (Ármin) (1852–1922)

Veszprémben született. A Pest-budai Hangszegyleti Zenede évkönyve szerint Csillag Ármin 1863-ban járt II. osztályba Huber Károlyhoz, 1864-ben pedig III. osztályba Ridley-Kohne Dávidhoz. Innen került Bécsbe, Böhm Józsefhez. Pályafutásával kapcsolatos, érdekes adat, hogy amikor Sibelius 1885-től a helsinki konzervatóriumba járt hegedűre és zeneszerzésre, 1887 őszétől Csillag Herman lett a hegedűtanára. Sibelius – mint Csillag-növendék – ekkor a konzervatórium vonósnégyesének második hegedűse volt. Csillag briliáns, temperamentumos hegedűs volt. Sibelius visszaemlékezése szerint „elsőrangú hegedűs és kiváló tanár volt, nagy, szélesen ívelő hegedűhanggal. Biztos technikával rendelkezett és kristálytisztán hegedült.” Sibelius még Wegeliusnál tanult zeneszerzést, amikor 1889 április 13-án Csillag közreműködésével mutatták be A-dúr szvitjét (Csillag Hermann, Karl Fredrik Wasenius és Wilhelm Renck előadásában), május 29-én pedig a-moll vonósnégyesét (Csillag, Wilhelm Santé, Wasenius és Renck összeállításban).

* * *

Böhm József kiváló tanítványa, Joachim József olyan hegedűsöket adott a világnak, mint Auer Lipót (1845–1930) és Hubay Jenő (1858–1937). De ez már egy újabb fejezete a magyar hegedűjáték történetének.

Rakos Miklós